

KRALJ DVORCA I SLUGA U SVEMIRU

**Studija o životu i djelu
Charlesa Le Gai Eatona
(1921-2010)**

Mirza SARAJKIĆ

Charles Le Gai Eaton (*alias* Hassan Abdul Hakeem) jedan je od vodećih islamskih mislilaca u Ujedinjenom Kraljevstvu. Rođen je 1921. godine u Švicarskoj. Školovao se na King's koledžu i Kembriđu. Od mladosti bavio se naučnim istraživanjem i novinarstvom. Neko vrijeme proveo je i u diplomatskoj službi. Njegov literarni talenat zapazio je čuveni pjesnik, T. S. Elliot, koji je bio Eatonov blizak prijatelj. Pročavanje istočne filozofije i duhovnosti dovelo ga je do islama kojeg prihvata za svoju vjeru 1951. godine, iako je odgajan kao agnostik. Pored toga što je bio istinski filozof, Eaton je veoma aktivno učestvovao u životu muslimanske zajednice u Londonu i Engleskoj. To se posebno ogleda u njegovom doprinosu Muslimanskog vijeća Britanije (MBA). Ova institucija može se shvatiti žilom kucavicom britanskih muslimana koja je svojim otvorenim, transparentim i konstruktivnim djelovanjem uspjela Evropi i Britaniji dostojno predstaviti islam i muslimane. Napisao je veliki broj članaka i studija o vjeri, religiozosti u modernom dobu i istočnoj filozofiji. Njegova djela *Islam and the Destiny of Man*¹ i *King of the Castle*² smatraju se najvrjednijim modernim studijama o islamu i njegovoj ulozi u XX stoljeću. Ne treba nikako zaboraviti niti djela *Remembering God* ili, pak, i autobiografiju *A Bad Beginning and the Path to Islam*. Le Gai Eaton umro je 26. 02. 2010. godine.

Posebnost Eatona ogleda su u njegovoj začudnoj lahkoći da saglasi misao i djelo, da ispreplete ortodoksiju i ortopraksiju u tkanje života koje nikoga nije ostavljalo ravnodušnim. Charles Le Gai Eaton nije bio samozaljubljeni filozof, nadobudni mudrac niti raspjevani trubadur panteizma. Ovakvih likova ionako je isuviše mnogo na muslimanskoj pozornici danas. On je bio otjelovljenje kur'anske mudrosti prema kojoj djelo govori, rađa misli i predanje, *islam* (Kur'an, 41:33). Eaton je istim žarom radio u lokalnoj zajednici, držao predavanja na prestižnim univerzitetima, posjećivao siromašna područja i pisao filozofske opservacije o vremenu u kome živimo. Na taj način, dokazao je kako se vjera prije i iznad svega živi i djela. Intelektualizmu nema mjesta u islamu, ma koliko nam to nametali današnji „muslimanski intelektualci“ kod nas i u svijetu, *jer najbolji od Vas su oni koji su najkorisniji ljudima*.

Eaton je sa toliko topline govorio o svim ljudima na svijetu, a posebno o *highlander Bosnians* kako je opisivao Bosance kojima je usud opirati se, prkositi i „gorštačiti“ u ratu i miru. Njegov smireni glas, topli izraz lica i stalni osmijeh na licu bili su inspiracija mnogim generacijama. Imajući čast da ga poznajem i slušam, pokušao sam prenijeti nešto od njegovih misli i našim čitateljima.

Biti musliman znači biti odgovoran za mnogo toga. Stalno se davati i žrtvovati za dobro u svijetu. Eaton je to dobro znao i živio. Upečatljive riječi prilikom našeg posljednjeg susreta na određen način su i lajt motiv ovog rada. *Od muslimana se zaista mnogo toga zahtijeva. Međutim, to je cijena privilegije što smo muslimani. Ne možemo samo slijegati ramenima. Moramo biti uspravni i postojani na putu sredine i umjerenosti koji je islam. Postupajući tako možemo se istinski nadati kako će Bog biti zadovoljan sa nama.*

LJUDSKI PARADOKS

Ljeta 1962. godine, uživajući u toploj porodičnoj atmosferi i gledajući zalazak sunca na obzorjima Jamajke, Eatona je prožela misao o kojoj će pisati do kraja života. Idilična slika ovozemaljskog života bila je tek iskra koja je osvijetlila nepreglede ljudskog paradoksa. *Bio sam mali kralj u svome dvoru, iako sam znao da ništa ne traje zauvijek i da je moj dvor sagrađen od pijeska. Takva je zasiguurno ljudska situacija.*³

Prvim čovjekom na zemlji počinje priča koja obiluje paradoksima, jer biće nebeskog/vječnog porijekla počinje život u zemljanom/relativnom. *Adem je čovjek koji je prvi stvoren. On je boravio u transcendentnom prostoru sa Havom. Ipak, on je, kako hadis kaže, i "prašina". Kao*

¹ *Islam and the Destiny of Man (Islam i sudbina čovjeka)* jedno je od najutjecajnijih djela Charlesa Le Gai Eatona. Ova knjiga ustvari predstavlja jednu politematsku studiju islama. Kroz nju autor pokušava predstaviti život muslimana vjernika u modernom svijetu. Kako bi što vjerodostojnije prenio duhovno iskustvo islama, koje je i sam živio. Eaton se dotiče temeljnih istina vjere, prati njen historijski razvoj i otkriva silnice koje nastaju kada se vjernik koji nastoji u potpunosti živjeti duh i suštinu islama suoči sa izrazito sekularnim okruženjem XX stoljeća. Stoga ova studija u jednome sažima teologiju, estetiku, historiju, hermeneutiku i eshatologiju islama. Knjiga *Islam i sudbina čovjeka* često je opisivana kao jedno od najvažnijih djela o islamu na engleskom jeziku. ² *King of the Castle (Kralj dvorca)* vjerovatno je najpoznatija knjiga Charlesa Le Gai Eatona. U njoj autor propituje duh modernog vremena. Eaton čovjekovu situaciju na ovome svijetu upoređuje s dječijom igrom ironičnog naziva „kralj dvorca“. On analizira moderno doba kroz sociologiju, filozofiju, antropologiju i historiju. Pri analizi pomalo paradoksalne pozicije modernog čovjeka, Eaton za moto uzima kur'anski ajet iz sure er-Rahman: *Sve što je na zemlji, prolazno je. Jedino vječno Lice je tvoga Gospodara, Veličanstvenog i Plemenitog*. Raskrinkavajući „sjaj i bijedu“ modernosti i varljivog tehnološkog napretka, autor dokazuje kako su totalitarizmi najveći moralni domet sekularnog i antitradicionalističkog društva XX stoljeća. Istovremeno, Eaton navodi primjere iz života tradicionalnih društava u kome je čovjek bio mnogo slobodniji i pažljiviji prema drugima i okolini. Konstantnim podsjećanjem na Kur'an, autor nastoji ukazati na najbolji mogući način zaštite od korozivnih sila modernizma. U svjetlu perenijalne filozofije, Eaton se često poziva na drevne mudrace istoka i zapada, ali i savremene mislioece poput Husseina Nasra, Frithjofa Schuona, Hannah Arendt, Simone Weil, Bruna Bettelheima, Gustava Thibona, itd. ³ Gai Eaton, *King of the Castle – Choice and Responsibility in the Modern World*, The Islamic Texts Society, Cambridge, UK, 1990. str., 3.

*takav, čovjek je "namjesnik Božiji na zemlji", ali kada zaboravi svoju ulogu on postaje "najniži od svih". (Kur'an, 95:5) Kao stvorenje, on je "sve" ili "ništa". Tako u praksi on uvijek bira između svega ili ničega. On ima priliku da bude suma svih Božijih imena, ali i da se oda najnižim zemnim strastima. Ovo je temeljni paradoks koji označava ljudsku situaciju.*⁴

Čovjek je, također, centralno biće u kosmosu jer jedini ima pravo izbora. Ono mu omogućuje da bude "bolji od meleka". S druge strane, izbor i slobodna volja čovjeku daju priliku da počini najgnusnije zločine i grijeha, što ga, pak, čini „najnižim od svih“. Čovjek u svome životu uvijek ide rubom provalije i stalno mora održavati balans. Kretanje rubom provalije najviše se odnosi na čovjekovo razumijevanje svoga identiteta, porijekla i uloge. Svaki čovjek je jedinstven, kao najsavršenije stvorenje. Nadalje, jedinstven je i po ulozi koju obavlja na zemlji, a to je realizacija Božije volje, odnosno šerijat. Ovo je čovjekov *zenit*. Ipak, čovjek svoju posebnost često pogrešno zamjenjuje sa samodostatnošću i arogancijom. U tim trenima, on se samoprolašava apsolutom ili gospodarem svemira. Tada ujedno nastaju i najveće tragedije čovječanstva koje se posebno očituju u XX stoljeću. Ovo je, pak, čovjekov *nadir*.

Na kraju, čovjek kao paradoksalno biće u kojem se stapaju dva identiteta – zemaljski i nebeski. Na putu ka „prazavičaju“ nikada ne smije poreći "svoju inklinaciju ka grijehu", jer je ona inherentna ljudskoj vrsti. Paradoksalno, kada ljudi ne bi grijehili, bili bi zamijenjeni drugima kako bi im Bog mogao oprostiti i pokazati Svoju milost.

Spomenuti paradoksi, prema Eatonu, pomireni su u vjernicima koji kroz stalno činjenje dobra i neprestani povratak Gospodaru *slijede ljepotu do Izvora i od svojih života prave most između nebeskih visina i zemlje*. Zbog toga su oni *najbolji umjetnici* na ovome svijetu. Ono što ih čini umjetnicima jeste njihova neraskidiva veza sa Knjigom i stalno bivanje u aktivnoj komunikaciji sa Gospodarem. Vjernikov život tako je mnogo bogatiji i intenzivniji, jer on istovremeno obitava u dva svijeta.

UNIVERZUM KNJIGE

*Odani musliman istovremeno živi u dva svijeta. Prvi je svijet običnog ljudskog iskustva i svakodnevnog života. Drugi je svijet knjige. Vjernik u njega ulazi kada nakon rođenja čuje riječi šehadeta. Kao dijete on uči dijelove Kur'ana, potom tokom namaza, u dovama i molitvi. Na kraju vjernici i odlaze sa ovoga svijeta slušajući i učeći Kur'an. U isto vrijeme, svijet običnog ljudskog iskustva oživljava se brojnim kur'anskim iskazima koje su dio svakodnevnog govora jednog vjernika.*⁵

Čovjek je od rođenja suočen sa dva puta. Prvi je „nizvodni“ i on je neizbježan i podrazumijeva naše aktivnosti i korake u periodu u kome živimo. To je staza našeg vremena i našeg mjesta. Drugi put je „uzvodni“. Naime, čovjek koristi svoje vrijeme i mjesto kao početnu tačku puta koji vodi izvan vidljivih granica. To je put ka vječnosti i Izvoru. Ovaj put je izrazito težak. Kako vrijeme prolazi prepreke na ovom putu sve su veće. Samim time vjernici bi trebali biti sve bolji umjetnici.

Kur'anske riječi prožimaju cjelokupan život jednog muslimana. One posvećuju i započinju svaku njegovu radnju, namjeru i misao. Ove riječi svakodnevno možete čuti u kućama vjernika poput zahvale Bogu, *elhamdulillah*, izricanja nade, *inšallah*, te *bismille* ili *šehadeta*. Knjiga je beskrajn kosmos u kojem je svaki novi tren nova samospoznaja. Ma koliko određeni pasusi iz Knjige referirali na specifične historijske likove, Kur'an uvijek govori o nama. Eaton smatra kako brojni i raznoliki likovi spomenuti na svetoj pozornici Kur'ana predstavljaju simbole ili snage koje djeluju unutar čovjekove duše. Kuran tako kroz svetu historiju svijeta ujedno govori i o dinamičnim silnicama unutar čovjekove duše, odnosno u duhu njegovog čitatelja. *U svetoj historiji, dešavanja nisu puki događaji bez ikakvog značaja. Činjenice i*

4 Gai Eaton, *King Islam and the Destiny of Man*, State University of New York Press, 1985. str., 181.

5 Isto, str. 81.

prizori, poput prašine u bitkama, predstavljaju vanjski znak i podsjetnicu na unutarnju dramu kroz koju ljudsko biće prolazi na putu ka Bogu... Ono što se dešava na pojedinačnim razinama, zemaljskoj, fizičkoj ili duhovnoj, uvijek može biti transponirano u drugu dimenziju. Ništa se ne dešava isključivo na jednoj razini ili u izolaciji. Ono što se događa "ovdje" dešava se i "tamo" i obrnuto. Iza svete igre u svetoj historiji postoje stvarni likovi zatvoreni u univerzalnu borbu.⁶ Stoga je Knjiga nasušni kruh nebeski i prijeko potrebna duhovna energija koja nam treba svakim danom sve više. Dovodeći u izravnu vezu Kur'an i prirodu, Eaton poručuje kako bismo opreznije morali hoditi njihovim prostranstvima ili ajetima.⁷

U ovom našem svijetu ili tijesnom sanduku, moramo pažljivo hoditi zemljom, odnoseći se prema njoj sa istim poštovanjem kao i prema Allahovoj knjizi, jer "On vam je zemlju poniznom učinio", i premda smo mi slobodni da "po njoj hodimo i tražimo opskrbu", ipak trebamo se prisjetiti i sljedećeg ajeta: "On vam je Zemlju pogodnom učinio, pa hodajte predjelima njezinim i hranite se onim što On daje, Njemu ćete poslije oživljenja odgovarati. Jeste li sigurni da Onaj koji nebesima vlada neće u zemlju utjerati, kad se ona počne iznenada tresti" (Kur'an, 67:15-16).

Nadasve, Eaton ističe sveobuhvatnost kur'anske vizije kao egzistencijalnog i esencijalnog orijentira. Kur'an je duhovna srijeda islama. Iako je to knjiga sa obiljem poruka, sve one čvrsto su sintetizirane oko temeljne ideje islama, a to je *tevhid*. Sve kapije kur'anskog teksta upućuju ka toj ideji i na taj način dovode čovjeka u stanje potpune slobode ili jedinstva sa Stvarnošću. Naravno, u svemu tome treba spomenuti svojevrsnu tekstualnu tenziju koja nastaje usljed objave Božije poruke u formi ljudskoga jezika. Zbog toga je kur'anski jezik izrazito figurativan, simboličan, metaforičan, i nadasve univerzalan i zauvijek živ. Njegovim čudima nema kraja. Ipak, postoje dvije osnovne tendencije čitanja Kur'ana. Doslovno i alegorično čitanje Kur'ana. Ove dvije staze u čitanju i interpretaciji sakralnog Teksta ljudi slijede shodno svojoj prirodi. Kur'an je božansko uže spasa i istine. Ono je pristupačno svim ljudima bez obzira na njihovu inteligenciju. Zato se Kur'anu ne može pristupati kao knjigama čiji su autori ljudi, jer takve knjige nikada ne zadovolje sve, niti podrazumijevaju svakoga za svog čitatelja. Kur'an je ajet/znak baš kao sunce, mjesec i kiša, dakle, namijenjen je svakome. Kur'an predstavlja preobražavajuću snagu u životima miliona ljudi. On je "aktivan i dinamičan tekst" koji nadahnjuje nepismene pastire i čuvene intelektualce. Kur'an je praktičan životni naputak i sublimna filozofija u isto vrijeme. Stoga, on ima snagu da oblikuje živote tolikog broja ljudi i žena.

Dok su profane knjige pasivne jer pri njihovom čitanju inicijativu preuzima sam čitatelj, Objava je aktivna zapovijed koja dolazi iz visine, poput moćne svjetlice koja ne mari za ljudskim hirovima. Ona djeluje na one koji se odazivaju njenom pozivu i podsjeća ih na njihovu stvarnu ulogu na ovome svijetu kao namjesnika Božijih... Kur'an na taj način oživljava stvarnu snagu i potencijal čovjeka... i vraća ga u prirodno stanje – al-fitra... Kako je Kur'an riječ Božija, on ima snagu da ispuni svaku poru našeg bića, da iz njih ukloni prašinu i zamijeni je sa nečim što je ima izravno Božansko porijeklo.⁸

U skladu sa klasičnim autorima tefsira, Eaton se slaže da je cijeli Kur'an ustvari komentar i prošireno objašnjenje četiri riječi *tevhida*: *Nema boga osim Allaha* ili *Samo je Allah Bog*. Ove riječi otkrivaju krajnju istinu svega stvorenog. Ukoliko se ona spozna na pravilan način, čovjek je pronašao smisao i može sigurno hoditi kroz vječnost. Izjava ili svjedočenje da je samo Allah Bog ukazuje kako ništa nije apsolutno osim Apsolutnog Gospodara, te kako ništa nije stvarno izvan Njega koji je Jedan i Jedini. U tom smislu, samo kod Allaha i uz Njega jesu istinska milost, sreća, ljubav, uspjeh i pobjeda.

Kako islam znači predavanje, potčinjavanje i pomirenje sa Gospodarom, onda se, gledajući na jasne kur'anske poruke, sve u svakom trenu pokorava Jedinom mimo kojeg ne postoji ništa. U tom smislu, Eaton smatra da naposljetku ne postoji „ljudska veličina“ u profanom

6 Isto, str. 85.

7 Prirodni fenomeni poput sunca, zvijezda, vjetra i mjeseca nazivaju se istim imenom kao i riječi iz Kura'ana – *ayat*.

8 Isto., 92.

ili titanskom značenju. Takva veličina predstavlja privid i „lažnu“ slavu. Moć, veličina i slava pripadaju samo Bogu. Mada na prvi pogled izgleda lahko pojmljiva i jasna poruka šehadeta, ona je ustvari višeslojna, duboka i najnužnija istina. Stoga je Eaton minuciozno i detaljno objašnjava razotkrivajući semantički raskoš ovog univerzalnog svedočanstva o čistom monoteizmu, kao i posljedice koje ono donosi na egzistencijalnom i metafizičkom planu. Tako riječ *la* ili *ne(ma)* predstavlja apsolutnu negaciju ega i poništava iluzije o jastvu i samodovljinom ili nezavisnom univerzumu. *Ilah* ili *bog* simbol je svake stvari ili bića koje umišlja kako se može takmičiti/porediti sa Apsolutom. U eksplozivnoj negaciji sa početka šehadeta otkriva se krajnja ništavnost stvorenoga i svih opsjena multipliciranih u toj (a) kategoriji (ne)postojanja. *Illa* ili *osim* svojevrstan je medijalni prostor, berzeh ili „isthmus“, mjesto između negacije i tvrdnje. Simbolički ono je i veza sa krajnjom i jedinom Stvarnošću – *Allah*.

Eaton se posebno osvrće na kur'anski opis Allaha iz sure *Svjetlost* (Kur'an, 24:35). Polazeći od ovog ajeta, on tumači riječi šehadeta ovako: *la* (ne) je mračni veo koji prekriva svjetlo, *illah* (bog) je refleksija svjetla koja je odvojena od svog stvarnog Izvora, *illa* (osim) je sjaj ispod vela koji vodi do Svjetla, a *Allah* je to Svjetlo. Kako se Bog nalazi u svemu (Kur'an, 2:115), čovjek neminovno ide ka Gospodaru, a na njemu je da izabere stazu koja vodi do Lica Milosti i izbjegne onu koja odvodi do Lica Srdžbe. Treba kazati kako šehadet ne predstavlja samo jednu doktrinu, već cjelokupan sistem života muslimana. To je islamski kredo koji se živi od buđenja do počinka, a ne apstraktna i komplikovana teološka dogma. Riječi *la ilahe illallah* predstavljaju krajnji odgovor na sva pitanja i sve situacije vjernika. One se izgovaraju bilo da se radi o najvećim nesrećama ili najradosnijim trenucima. Stoga značenje šehadeta gradira kroz praksu i život vjernika. Ono se kristališe svakim novim danom i na svakom mjestu. S druge strane, postoji politeizam, idolatrija ili *širk* kao antipod šehadetu. Ono podrazumijeva pripisivanje ili prihvatanje nekih drugih bogova osim Allaha. Ovaj teški grijeh u islamu ne shvata se kao greška u prirodnom poimanju stvari. *Širk* je ustvari posljednja faza u procesu izopačenosti i grijehenja u kojoj glavnu ulogu, opet, ima ljudska volja kojom se postepeno kroz čitav niz negativnih djela umrtvljuje srce i svijest o Izvoru, odnosno na mjesto Boga stavljaju ništavna božanstva, novac, karijere, lični uspjeh, itd.

Ljudi u određenoj fazi svoga (izopačenog) života *gube sposobnost da vide šta se nalazi između lica stvorenoga i ne mogu u tome prepoznati Boga kao Izvor. Svaka stvar postaje tek puki fizički objekt, a onda slijedi brz i lagahan korak ka tvrdnji kako je svaka materijalna stvar postojana sama po sebi, samoodrživa i nezavisna, i ona se može "obožavati" radi nje same. Politeizam i idolatrija mogu se promatrati kao institucionalni širk. Međutim, postoji i skriveni širk. Ova vrsta širka može se prepoznati u modernoj nauci gdje se sile prirode smatraju uzročnicima ili nezavisnim silama, a ne instrumentima jedinstvene volje Svemoćnoga Gospodara.*⁹

Posebno mjesto u modernom svijetu zauzimaju agnostici koje Eaton, iz ličnog iskustva, ovako opisuje: *Agnostik ima veoma zanimljiv pristup vjeri. On je uvjeren da čovjek koji kaže da vjeruje u Boga treba odmah postati savršen. Ako se to ne desi, vjernik je tek još jedan licemjer i lažov. Agnostik smatra kako pripadnost vjeri istovremeno znači i kraj puta. A, ustvari, to je tek početak jednog veoma dugog i često veoma teškog putovanja.*¹⁰ Moderni čovjek nema problema sa neznanjem, već sa agnosticizmom. Neznanje je svojstveno svim ljudima i relativno lahko izlječiva bolest. Međutim, agnosticizam je lična odluka koja u prvi plan stavlja egoizam i posesivnost. *To je dogmatična tvrdnja kojom se ističe da ono što „ja“ ne znam ne može biti spoznato. Na taj način čitavo spoznajno polje ograničava se na ono što može sagledati pojedini ljudski um. Stav agnostika nastaje iz odbijanja da se prizna kako iko ikada može biti superiorniji u određenom znanju od njega.*¹¹

U savremenom svijetu prisutno je veoma površno gledanje na vjeru i religiju. Moderni čovjek, pa čak i mnogi tradicionalni vjernici ne shvataju vjeru kao stalnu praksu, iskustvo i

9 Isto, str. 55.

10 Isto, str. 58.

11 *King of the Castle...* str. 144.

duboku psihologiju između ostalog. Vjernik u islamu jeste onaj koji se dnevno bori da protiv svoga *ja* i koji se nastoji što je više moguće predati Bogu, jer ne postoji *ja* osim Njegovog *Ja*. Dakle, u vjernikovom duhu i životu svakog trena kuca bilo šhadeta. Suprotno tome, moderni, sekularni čovjek vidi vjernika kao “povučenu, zatvorenu i pasivnu” osobu. Ovako površno gledanje na vjeru podupire i rašireno uvjerenje određenih ljudi da su vjernici, kršćani ili muslimani, po rođenju, a ne po djelu, odnosno po okolini u kojoj su živjeli, a ne načinu njihovog života.

MODERNI SVIJET/SAKRALIZACIJA EGA

Kao što se može primijetiti, Eatona je veoma mnogo zanimala priroda i funkcionisanje modernog svijeta. Danas je u svijetu prevalentna kultura onih koji vjeruju u naš svijet kao jedinu stvarnost. Posebnost moderne kulture ogleda su u tome što je ona apsolutno indiferentna prema onome što je dominiralo ljudskim životima tokom povijesti. *Kada se ljudi žele odreći drugoga svijeta, logično je da će početi stvarati atmosferu u kojoj će duhovne stvari biti neprimjerene. Kako bi uspješno tvrdili da je Bog nestvaran, oni oko čovjeka stvaraju jednu lažnu stvarnost. Takva stvarnost neizbježno mora biti nehumana, jer samo neljudi mogu isključivati Boga. Tako dolazi do falsifikacije i destrukcije i stvarnosti i imaginacije.*¹²

U ovu svrhu pokrenute su brojne ljudske aktivnosti – arhitektura, mediji, umjetnost – a sve kako bi se potvrdile ateističke pretpostvake, odnosno stav modernog čovjeka da ne želi Boga. Kako bi se zatomilo stvarno, potrebno je izgraditi carstvo nestvarnog. Većina ljudskih aktivnosti danas jesu refleksija ove ideologije. Sve ovo za posljedicu je imalo rašireno uvjerenje u modernost sekularnog i anahronost vjerskog. Danas je skoro nemoguće sumnjati u sekularno. Ono se poistovjećuje sa očiglednim i normalnim, a samim tim i normativnim. Čak se i sama religija izmješta iz prirodne pozicije, a sve u borbi da preživi. Ona biva odsječena od svoje vertikalne dimenzije i postaje obuzeta svjetovnošću – odnosno ekskluzivnom brigom za stvari ovoga svijeta. Ta briga kroz povijest pokazala se najfatalnijom za ljudski rod. U svom djelovanju religijske institucije prihvataju „nevjerničku“ skalu prioriteta. Religija se konstantno podaje procesima promjena i odustaje od nepromjenjivih principa koje je štitile od postanka. Ljudi koji vode religijske zajednice gledaju kroz optiku modernog čovjek i tako dolazi do redukcije. U religiji se danas često nudi samo ono što odgovara okvirima i šablonima savremene civilizacije koja, pak, svoje korijene (logiku i vrijednosti) vuče iz najprofanijih izvora: grčke i rimske antike, humanizama, racionalizama, francuske revolucije i prosvjetiteljstva, renesansa, antika Rima i Grčke. Politika kompromisa samo dodatno usložnjava, zbunjuje i pogoršava situaciju. *U ovakvoj situaciji ostaje nada da će obični čovjek – ako takvo što još postoji – imati hrabrosti da nađe mali kutak za vjeru u svome životu punom obaveza, i da pri tome neće morati mijenjati stil svog života ili se, pak, mučiti sa teškim mislima. Premda je i ova nada poprilično neostvariva.*¹³

Pošto je nevjerovanje u korijenu gotovo svega što se u naše vrijeme govori i kazuje, zaključak je kako vjernikova kritika modernog svijeta može biti samo radikalna. Nametanje modernih kulturnih obrazaca koje nam se nudi kroz „socijalizaciju religije“ klasičan je primjer pranja mozga i ono doseže zenit kada će mlade generacije biti nesposobne čak i da zamisle da postoji „istina i zbilja izvan mjehura.“ Svjetske boje duhovnosti svode se na *monokrom*, a to je ekstremizam koji nema premca u povijesti.

ZATOMLJAVANJE ODGOVORNOSTI

Općenita ljudska potreba jeste da nađe odgovorne za određena djela. U prošlim vremenima, u jednostavnijim društvima, svako djelo imalo je svoga počinioca. Ipak, danas, kada je većina

12 Isto, str. 16.

13 Isto, str. 18.

ljudi „apsorbirana“ u velike kolektive, dolazi do redefiniranja ideje o ljudskoj odgovornosti. Čini se kako u savremenoj civilizaciji ljudi imaju veoma malo odgovornosti za svoja djela. Po tome su veoma slični robovima iz prošlih vremena. U modernom društvu pojam odgovornosti prenesen je sa pojedinca na impersonalnu mašineriju države ili vlasti. Možda je to razlog zašto su naša vremena ispunjena zebnjom i nespokojem. Ipak, ako želimo živjeti u spokojnom svijetu, trebamo znati ko je odgovoran za određena djela, ali, također, i razumjeti prirodu naše odgovornosti, te shvatiti naše prirodne obaveze i dužnosti. *Živeći u udobnosti, zaboravljamo kako postajemo sve više zavisni o društvu i prihvatamo njegove pogodnosti bez obzira na cijenu koju moramo platiti. Zaboravljamo kako bezbjedna okolina uništava normalnu ljudsku svijest da sve na ovome svijetu ima svoju cijenu.*¹⁴

Gubeći osjećaj za odgovornost moderni čovjek sve manje vjeruje kako može utjecati na svoju neposrednu okolinu i svakodnevni život. Tako nestaje osjećaj moći i osjećaj akcije, odnosno djelovanja u svijetu. Društvo ili država preuzima sve ovlasti na sebe, pojedinci postaju puki posmatrači procesa koji se odvijaju bez obzira na njihove želje. U isto vrijeme, isto to društvo i država od nas traže sve što imamo. Opće mišljenje ili društveni kanon traži potpunu predanost pojedinaca. U suprotnom, oni postaju reakcionarni građani i eskapisti. Ironija je da *bježeći od takozvane tiranije apsolutnih principa izvedenih iz religijskih doktrina... postajemo robovi veoma stvarne tiranije većinskog mišljenja koje odlučuje šta je dobro, a šta loše. Ljudi imaju potrebu da saznaju. Ako im je uskraćeno pravo znanje, oni posežu za iluzijama i pogreškama i pretakaju ih u svoje znanje... Velovi koji pred ljudima prekrivaju pravu stvarnost života imaju funkciju zaštite i ekskluzivnosti. Naime, oni nas zatvaraju u svijet snova u kojemu glupost može biti mudrost i laž istina.*¹⁵

Bruno Bettelheim u tom smislu kaže: *Naše društvo je poput hroničnog alkoholičara bez razmišljanja ide ka još većoj mehanizaciji života očekujući kako će tehnologija riješiti probleme koje sama stvara. Na taj način ponašamo se kao alkoholičar koji se želi riješiti svoje ovisnosti uzimajući još više alkohola.*¹⁶

Ponekad se čini kako i ne postoji izbor u modernom društvu koje agresivno promiče mišljenje većine, odnosno normalnost koje nameće društvo i država. Mi danas ne biramo između crnog i bijelog, dobrog ili lošeg. Mi možemo izabrati samo jednu od varijanata zla. Umjesto samozaljubljenosti i apsolutizacije našeg vremena, trebali smo izvući neke pouke od ljudi koji su živjeli prije nas. *Okolinom koju smo stvorili i našim djelima dehumaniziramo sami sebe i pretvaramo se u robove na žrtveniku. Svaki plijen ima svoga predatora, a naš može biti bliže nego što mislimo.*

CIJENA RASKOŠI – MODERNO ŠUŽANJSTVO

Eaton se slaže sa Hannah Arendt kako je moderno doba u kome zapadni svijet uživa neslućenu raskoš počelo sa kreiranjem proleterijata koji će odgovarati zahtjevima civilizacije mašina i gvožđa. Priroda ovakve civilizacije prenesena je na ljude. Zakoni mehanike prenose se na ljudski duh i tijelo koji u pravilu trebaju funkcionisati poput mehaničkog sahata. Ovo bi se moglo okarakterisati modernim načinom ropstva. U promjeni mentaliteta modernog čovjeka presudnu ulogu igra okolina u kojoj on boravi. Mjesto u kojem živi moderni čovjek tako postaje Prokrustova postelja. *Današnji gradovi ustvari su barake radnika čiji mentalni i fizički metabolizam mora biti prilagođen zahtjevima mašine. Čovjek koji živi u prirodnom okruženju ima dobre šanse da dosegne do nečega što se nalazi izvan prirode. Međutim, onaj ko živi u umjetnoj okolini ostvarit će nešto ako uspije ostati čovjek.*¹⁷

U „industrijalizovanom vremenu i prostoru“ sve je precizno mehanički određeno. Radnik zna kad ide na posao, kad se vraća i koliko mora dati svojoj fabrici i sistemu. On se naviknuo na to.

14 Isto, str. 32.

15 Isto, str. 33.

16 Isto, str. 38.

17 Isto, str. 49.

U svemu tome, gubi se osjećaj za privatnost, intimne stvari i duhovnost. To je zatvoreni sistem u kome se čovjek dehumanizira i svodi na puku proizvodnu jedinicu.

*U današnjem svijetu sve postaje roba, pa i ljudska bića. Kada čovjek postane roba, pojam odgovornosti – ako to još uvijek postoji – pripisuje se bezličnim silama, velikim vjetrovima koji haraju zemljom i sve na svome putu ravnaju i pretvaraju u bezličnu masu i prah.*¹⁸ Sada je razumljiv način i proces kroz kojeg čovjek zanemaruje svoju odgovornost, ali i gubi slobodu. Danas se promovira sloboda od svega i sloboda za sve. Ipak, to je tek jedan privid. Eaton tvrdi kako slobodu ne treba smatrati „nepostojanjem bilo kakvih (oba)veza“, nego i „mogućnošću da se djeluje i na taj način pokaže ko smo mi ustvari.“ Od XVIII stoljeća vlada opsesija za idejom slobode od nečega, dok se zanemaruje ideja slobode da se nešto čini.

Eaton smatra kako Sistem djeluje sofisticirano i donekle uvažava potrebe pojedinaca. Na taj način, većina ljudi zaboravlja na moćna sredstva koja Država ima nad njima i koje može upotrijebiti kada joj zatreba. Osim toga što se modernim društvima ljudsko biće svodi na „zamjenjivu radnu jedinicu“, čovjek danas najčešće osjeća kako je on „ne/entitet“. Osjećaj besmisla i beskorisnosti ispunjava modernog čovjeka. U samoodbrani, on gradi „lažni osjećaj važnosti i na taj način još više se udaljava od istine i gubi kontakt sa stvarnošću. Nakon inicijalnog pogrešnog skretanja u spoznajnom smislu, svaki daljni korak postaje još teža noćna mora.

Eaton naglašava kako je čovjek u modernom društvu zarobljen bezgraničnim konzumerizmom. Zadovoljavajući lične hirove, moderni čovjek ne primjećuje kada uđe u opasnu zonu. U sekularnom svijetu, naime, ne postoje nikakvi indikatori koje bi upozoravali ljude kada se nađu u opasnosti za sebe i svoju okolinu. *Lijepo stvari na ovom svijetu reflektiraju dvosmislenost koja je vezana za ljudsko stanje uopće. Lijepo i dobre stvari su raznorazne blagodati i prema njima trebamo reagovati poput zdravog stomaka koji zna kada je u njega unešeno dovoljno hrane. Najveća opasnost za nas upravo je neobuzdana i nasumična težnja za stvarima koje su poželjne ako se uzimaju u malim količinama, ali koje postaju otrovne kada pretjeramo. „Sve je stvar mjere“ – ovo je fraza koja bi trebala potaknuti zabrinutost i sumnju. Razlika između totalitarnog i uređenog sistema jeste u pitanju mjere... U većini slučajeva prelazak iz jedne krajnosti u drugu odvija se postepeno. Taj prelazak je poput blage krivine na kojoj nisu postavljeni znaci upozorenja koji će nam pokazati kada jedna dobra stvar postaje loša, niti znak kako smo se našli u slijepoj ulici. Moć izbora i preciznog razlikovanja stvari danas su bitne kao nikada prije kako bismo opstali kao odgovorna bića.*¹⁹

Eaton naglašava nužnost smještanja stvari, fenomena i događaja u historijski kontekst kako bi se unutar većeg okvira što bolje sagledala i ocijenila situacija čovjeka. Masovni odazov ljudi nacističkim i fašističkim idejama pred dva svjetska rata jesu i rezultat „slobodnih izbora kao osnovnog demokratskog prava“. Ovo pokazuje velike nedostatke sekularnih sistema izbora. S druge strane, u XX stoljeću rasprostranjena je slijepa vjera u stalnu promjenu. Sa bilo kojih ideoloških pozicija da su dolazile, sve vlade i masovni pokreti u XX stoljeću imali su zajedničku „mržnju prema starom režimu i suprotstavljanje svemu što bi se moglo opisati kao *tradicionalno*“. To najbolje demonstriraju glavni likovi savremene demonologije poput Hitlera, Musolinija, Lenjina i Staljina. Pri tom ne treba nikako zavoraviti da su za takvu situaciju bili odgovorni svi. *Kada zli ljudi zauzmu vladajuće položaje u državi, treba znati da su to omogućili dobri ljudi, koji su im slijepo pokorni. Čisto zlo kao takvo veoma rijetko postoji i djeluje u našem svijetu.*²⁰

Eaton primjećuje kako življenje u slijepom sistemu pokornosti svoj zenit doseže upravo u koncentracionim kampovima. *Koncentracioni kampovi nisu zamišljeni kao mjesta kažnjavanja, jer sam pojam kazne veže se za religijske ili sentimentalne osjećaje i zato i nema mjesta u tehnikama učinkovitosti. Ovi kampovi su kreirani zbog tri cilja. Prvi: da budu mjesta rada u kojima se služi Državi. Drugi: da se spriječi cirkulacija ljudi koji bi mogli ometati uredno*

18 Isto, str. 51.

19 Isto, str. 62.

20 Isto, str. 69.

funkcionisanje državne mašinarije. Treće: da se načine centri za uništavanje onih koji se ne uklapaju u monolitnu strukturu Države. Koncentracioni logori predstavljali su znanstvene tehnike kojima se slamala ljudska volja i čovjek pretvarao u oblik koji se mogao maksimalno eksploatirati, ili, jednostavno kazano, tehnike kojima bi se čovjek činio „korisnim Sistemu“.²¹ Iako se u savremenom i sekularnom svijetu stalno naglašava „tiranijski karakter religija“, Eaton primjećuje kako princip demokratskog glasanja prema kojem 30% birača/stanovništva neposredno donosi vlast, a posredno ispisuje „moralna načela“ koja bivaju nametnuta ostalim građanima. Na taj način volja (dijela) naroda veličanstveno postaje *Nebeska Volja*. Apsolutna vlast koja je u drevnim vremenima pripisavana Bogu, sada je u rukama ljudi, ili bolje kazano, dijela ljudi koji imaju sva moguća prava i opravdanja za apsolutizaciju svoje vlasti. Na ovaj način gradi se sistem koji djeluje u svom „autoreferencijalnom okviru“. U svjetovnoj dimenziji vlasti i vladanja nastaje kooperacija između vlasti/moćnika i građana/robova. Građanin prihvata potpunu predanost Sistemu, njegovim principima, mjerilima i standardima. On je tako ograničen isključivo na jed(i)nu stvarnost, poput zatočenika u kampu. Najveća prijetnja ovakvom sistemu jesu pojedinci koji vjeruju u drugu stvarnost i koji nisu isključivo posvećeni i predani ovosvjetskim sistemima moći. To su, svakako, vjernici. Iz ovih razloga moderna društva odnosno snage koje njima upravljaju nastoje onemogućiti svojim građanima pristup ili uvid u bilo kakve druge dimenzije postojanja, odnosno unaprijed ih proglašiti anahronim i devijantnim. Zbog toga moderna društva žele učiniti da se religija svede na jednu društvenu funkciju, odnosno koristi Sistemu u kojem se nalazi.

*Paralele između 'životinjskih farmi', koncentracionih logora i radničkih kampova veoma su bliske. U različitim kontekstima, ponašanje prema 'primitivnim' plemenima u Aziji, Africi ili Južnoj Americi pokazuje kako se pojam „humanosti“ potpuno primjenjuje samo kada se radi o onima koji vladaju tehnologijom i promoviraju moderne ideje. Ideja Hitlerove nadmoćne rase je još uvijek dobrobrano živa, ali je njen identitet danas određen modernizmom prije nego li rasom... Prilagođavaje ljudskih bića zahtjevima mašinerije ima različite forme. Moderne fabrike sa vojskom radnika čiji dugotrajni rad ne rezultira ničim što bi odgovaralo humanosti poput je 'mračnih đavoljih mlinova'. Ipak, prisilna adaptacija ljudske prirode zahtjevima „gvožđarstva“ u budućnosti bit će još profinjenija i sofisticiranija.*²²

Otpor prema starim društvima i uređenjima svijeta jasan je kada se zna kako je čovjek u prošlosti, iako zemljanin, bio više okrenut svojoj „izvanzemljaskoj sudbini“ i svoj život smatrao tek jednom epizodom. Nasiromašniji i najbogatiji članovi drevnih društava nisu bili lišeni nebeske nade. Svi oni imali su svoju vjeru i nadu u nebesko koja je i najbogatije kraljeve činilo ništavnim i nezanimljivim. To je održavalo i veliki stepen stabilnosti i spokoja svojom zemaljskom situacijom. Današnja opsesija za stalnim promjenama kao i potraga za relativnim dobrima umjesto za onim koja su apsoluta dovela nas je do izrazite nestabilnosti i duhovne stagnacije u kojoj je čovjek sveden na puki proizvodni materijal.

Sve do nedavno, čovjekove ideje bili su određene religijom. Stoga drevnog čovjeka treba poimati u religijskom kontekstu. U takvom kontekstu postojao je jedan veoma jednostavan princip: nijedan čovjek ne može obožavati nekoga svoje vrste, klanjati mu se, niti mu izražavati slijepu pokornost. Postoji samo jedan Bog, jedan Gospodar i jedan Vladar. Ljudska čast i vrlina ogledala se u apsolutnoj pokori Njemu i nikome drugom.

Svakako, u modernom dobu nijeće se samo postojanje kraljevstva nebeskog, pa tako i svaka veza sa njim. Stoga je razumljivo kako su mnoge stvari koje su u tradicionalnim društvima smatrane izuzetno važnim u modernim društvima postale beznačajne i obratno. Na taj način dešava se ponovni ili drugi pad čovjeka. Nakon što je doživio „pad iz Raja“, čovjek je u povijesti pretežno, sa više ili manje uspjeha, nastojao da inkarnira nebeske vrijednosti na zemlji i održi vezu sa Gospodarem. U moderno doba, ipak, on se odriče i takvog nastojanja. Na taj način dešava se „drugi pad“. Danas Država postaje jedina stvarnost i sistem vrijednosti.

21 Isto, str. 75.

22 Isto, str. 80.

Ona preuzima status transcendentnog autoriteta, iako nam najčešće ne obezbjeđuje ni osnovne životne supstancije. *Thibon dobro zapaža kako je kršćanin srednjeg vijeka imao jednog stvarnog neprijatelja. To je bio njegov lični grijeh. Danas se borimo sa mnogo većim i snažnijim zlom, a to je nered koji se uvukao u naša tijela, duše, navike, običaje, institucije. On se čak pomiješao sa zrakom kojeg udišemo.*²³

Jedna od osnovnih razlika između modernog i tradicionalnih/teokratskih društava jeste i u poimanju čovjeka i njegove vrijednosti. *Ubistvo čovjeka nekada je bio strašan zločin i veliki grijeh, jer je svaki čovjek shvatan kao jedinstveno biće koje ne može biti nadoknađeno ili zamjenjeno nečim ili nekim drugim. Kolektivistička društva u našem stoljeću logično su zaključila kako je sasvim nevažno ako uklonite jednu jedinicu koja je dio velike, bezlične mase. Kada izgubite osjećaj za pojedinačnu vrijednost i jedinstvenost svakog muškarca ili žene koji su stvoreni „na sliku Božiju“, također je logično da posebna vrijednost koja se krila u pojedincu bude prenešena drugdje, odnosno na kolektivitet, „mase“, „narod“ i tako redom, a sve u cilju da bi se potpuno opravdalo žrtvovanje pojedinca u ime kolektiva.*

U moderno vrijeme, vladajuće klase kroz Sistem prodiru u sve pore običnih ljudi i nameću im ista ograničavanja koja su bila prisutna u robovlasničkim društvima. Danas se ograničeno kretanje regulira pasošima i granicama, fabrike pretvaraju u logore i tako redom. Porezni sistem predstavlja sofisticiranu diskriminaciju koju Država provodi nad običnim čovjekom u stanju amnezije. Moderni se čovjek zgražava nad brojnim haračima i nametima koji su postojali u prošlosti, a sam prinosi veliku „novčanu žrtvu“ Sistemu bez znanja čemu ona služi. Stoga, Eaton ističe nužnost ličnog angažmanja, razumijevanja sopstvene situacije i adekvatnog djelovanja u mijenjanju stanja na bolje.

Najveća nesreća modenog čovjeka leži u njegovom ultimativnom otkriću da je epistemološki beskoristan. Ma kakve uslove da ima i ma koliko opsjena stavlja pred sebe, čovjek će se na kraju sučiti sa pitanjem vječnosti i svoje uloge u njoj. U modernom društvu on je sveden na robu i ograničen na materijalni svijet kao jedinu izvjesnost.

*Ako je ljudsko biće stvoreno, kao što se to općenito misli, da služi Bogu kao posrednik u komunikaciji između svijeta u kojem živi i svega što je izvan njega, ono neće naći zadovoljstvo u služenju drugim vladarima. Služenje ljudima, Državi, nekom idealu ili bilo čemu drugom ne može biti alternativa niti zamjena, kao ni život proveden u stalnoj potrazi za uzbuđenjem i pretjeranoj seksualnosti.*²⁴

TRADICIJA - JEDINO NASLJEDSTVO

Kako bi čovjek krenuo naprijed, on treba jedno čvrsto znanje o sebi i svijetu. To znanje trebalo bi biti opće i univerzalno. *Ovo znanje može biti djelotvorno ukoliko uzme u obzir istinsko i jedinstveno ljudsko naslijeđe (i supstancu od koje su svi mostovi izgrađeni), 'primordijalnu tradiciju' ili 'perenijalnu filozofiju'.*

Sve ono što su činili ljudi u prošlosti jeste jedino naslijeđe koje imamo. Ako se toga odreknemo, zanemarimo ili otpišemo kao bezvrijedno, lišavamo se mogućih putokaza koji bi nam mogli pomoći, pogotovo danas kada srljamo iz jedne greške u drugu. Prošlost je jedino naslijeđe koje imamo. Ona nam nema ništa drugo za ponuditi. Odbaciti naslijeđe, Paskalovim riječima kazano, značilo bi da se nasljednik odrekne svoga naljeđenog bogatstva i titula kao lažnih, a da ih prije toga uopće ne pregleda, ispita i provjeri. Ovakav način više je porok nego li nedostatak inteligencije, jer samo arogantnost u pravilu dovodi do „namjernog slijepila“.

*Ako je historija „koještarija“, a naša ljudska prošlost tek pripovijest o neznanju i sujevjerju, onda se možemo smatrati gigantima. Ali ako smo mi nasljednici ljudi koji su bili plemenitiji od nas i znali više nego mi, onda smo pigmeji koji moraju pognuti glavu od stida.*²⁵

Eaton ističe kako su prijašnje generacije ljudi konstantno nastojale da se kroz mitske i

23 Isto, str. 99.

24 Isto, str. 113.

25 Isto, str. 174.

životne rituale vrata svome počelu ili takozvanom „zlatnom dobu“. Ljudska djela dobijala su vrijednost kada su slijedila univerzalna i primordijalna načela. Ništa nije bilo vrijedno spomena ili pažnje sve dok nije bilo umiveno vodom sa istinskog Izvora. U aktivnostima prošlih generacija koje su živjele uglavnom u teocentričnim društvima, jasno se uočava težnja čovjeka da čini ono što je Bog kazao i savjetovao. *Čovjekova žeđ za Stvarnim i svijest o tome preovladavala je svim njegovim aktivnostima. Ako bi se posvetio trivijalnim stvarima, sam bi postao trivijalan i izgubio dostojanstvo koje je bilo glavna osobina namjesnika na zemlji.* Eaton u tom smislu smatra pogubnim i štetnim kreiranje dogmi unutar religijskih institucija kojima se želi približiti i prilagoditi relativnosti profanog i sekularnog svijeta u kome živimo. Pogotovo su štetne tendencije da se religijska učenja „prilagođavaju“ naučnim otkrićima koji ih, zauzvrat, podupiru. Vjerska načela i tekstovi primarno su *aides-mémoire* i ne trebaju biti promatrani kao „znanstvene tvrdnje“, pogotovo ako se u obzir uzme relativnost ljudske nauke o čemu je već bilo govora. Znanstveni fakti pripadaju isključivo domenu ovozemaljske egzistencije i mogu biti izraženi samo jezikom naše vrste, dok dogme, poput simbola, ukazuju na put koji nije svediv na jednu dimenziju relativnosti. Izgubljeni raj ne može se povratiti na razini ovozemne egzistencije. Sciijentizam kojim se „boji“ religija zamagljuje njenu centralnu osobinu, a to je mogućnost doseganja potpunosti i esencijalne izvornosti. Na taj način, religija gubi svoj *raison d'être*. Moderni čovjek je stoga nemiran u svojoj nutrini i bez odgovora na najbitnija pitanja o svome postojanju. Brojna tumanjanja još više ga odvođe od izvora. I dok čovječanstvo gubi osjećaj za sigurnost i izvjesnost, univerzalno svjetlo svih objava ostaje vječno, otporno na procese propasti i truljenja koji zahvataju vremenske forme kroz koje se one pokušavaju predstaviti. *Bog se nikada ne povlači. Mi smo ti koji lutaju i zastranjuju.*

Nesnalazjenje religijskih institucija pokazuje izgubljenost u vremenu i prostoru. Sve to rezultira brojnim kompromisima na štetu svetog, pojednostavljavanju univerzalnog i plivanju niz rijeku života onih koji bi trebali biti najveći promotori bolje života. Sve to, naravno, naglašava „poremećenost“ modernog svijeta i svega u njemu. *Najveća opasnost je da se ovaj svijet pogrešno shvati kao konačno odredište, a ne kao polazna stanica. Ovoj opasnosti u modernom dobu naročito je izloženo kršćanstvo. Evropljani su uvijek bili jednostavni i prostodušni ljudi (baš kao i Rimljani) i na jedinstven način težili da prihvate simbol, a ne ono što označava, pokušavajući da ga u potpunosti svedu na proporcije kojima se može lahko vladati. Oni su na kraju sveli Apsoluta na dimenzije starog djedice na Nebesima koji je isuviše dalek i patetičan.*²⁶ Kako žeđ za Apsolutom ne jenjava ni u modernom čovjeku, on se pokušava usmjeriti ka nečemu nesavršenom i fragmentarnom. Stoga se danas najbeznačajnije stvari odijevaju u sjaj i raskoš i pokušavaju proglasiti apsolutnim i nezamjenjivim. U svemu tome čovjek prestaje biti kraljem i dostojanstvenim namjesnikom te se preobražava u majmuna. *Svijet nas plaši svojom veličinom i širinom. Okolina nas razara. Postajemo bezlični u gužvi milijardi ljudi. Sve ovo se savršeno poklapa sa uvjerenjima i duhovnom klimom našeg doba. Svijet u kojem se nalazimo rezultat je naše ideologije, djelo naših ruku i onoga što smo mi u svojoj nutrini. Svijet je ovakav jer mi tako želimo. Sve što nam se dešava samo je kristalizacija naših želja i njihova posljedica. Ovaj svijet je pustinja svima onima koji okrenu leđa Gori Istine.*²⁷

Najopasnije od svega jeste smjer u kome se moderni čovjek kreće. Taj smjer sve više nas razjedinjuje, zbunjuje i primiče propasti. Moderni čovjek bi trebao shvatiti da i pored brojnih promašaja još uvijek ima prostora i vremena za djelovanje. Naše vrijeme nije impotentno. Potrebno je shvatiti važnost lične odgovornosti, te neophodnost našeg angažmana kako bi se promjenio smjer našeg kretanja. *Napredovati ne možemo sve dok ne očistimo teren. Naši umovi i srca ispunjeni su lažnim predstavama i željama. Za njihovu dekonstrukciju potrebno je mnogo napora i snage. Duhovni život nije teorija, iako se mnogo lakše ostvaruje kada ga podupire teorija. Duhovni život nije ni puka sentimentalnost niti idealizam, iako nas priprema za njega. Duhovni život je prvenstveno napor da se skrene naša pažnja sa urnebesna i buke*

26 Isto, str. 183.

27 Isto, str. 197.

koje nas sputavaju, ali i da se okrenemo ka „otvorenim obzorjima“ i ka sjaju Stvarnoga. On je također aktivnost transformacije ili alhemičarska aktivnost, jer se kroz njega naša olovna priroda pretvara u zlatnu i nebesku. Na čovjeku je da odluči između spavanja i budnosti, između nizvodnog i uzvodnog plivanja. Ovdje stojimo, kao bića izbora i dok se velovi ne podignu nećemo znati koliko mnogo je sve ovisilo o našim izborima.

POVIJESNE MATRICE I MUSLIMANSKI PARADOKSI

Charles Le Gai Eaton poznat je po svojim inucioznim analizama povijesti kako muslimanske tako i zapadne. Problem historije anksioznosti između istoka i Zapada vidi o višeslojnim stereotipijama i nedostatku međusobnog razumijevanja i uvažavanja. Građenje mostova, odnosno komunikacija, predstavlja nužnu potrebu moderne civilizacije. On smatra kako je islam je ostao „trajna prijetnja“ koja će oblikovati mentalitet i svijest Evropljana. Eaton naglašava kako je „islamska prijetnja“ još od srednjeg vijeka postala obavezni dio školskih udžbenika u Evropi. Štaviše, ona je i danas sastavni dio obrazovanja prosječnog Evropljanina. Zanimljivo je da Eaton primjećuje kako islamski svijet u svome zenitu nikada nije bio „obuzet“ Evropom. Do modernog doba, muslimani su to područje smatrali „zabačenim krajevima“ što je evidentno i kod slavnog Ibn Halduna. U svemu tome muslimani su previdjeli kur'ansku poruku kako je svijet promjenjiv, te kako je svjetska nadmoć prolazna stvar. S druge strane, nakon završetka zapadne vojne kolonizacije, u muslimanskim zemljama nije se upotpunila ideja kulture. Odsječeni od tradicije, zagledani u zapad, muslimani su sami kreirali hibridnu polukulturu koja će po njih biti pogubnija negoli sama kolonizacija. Modernizacija muslimanskih zemalja bila je ustvari „vesternizacija“ njihovih kultura i stanovništva. Zapadni principi postali su standardi po kojima se mjerio uspjeh i napredak muslimana i njihovih zajednica. Ipak, kako bi se izmanipulisalo širokim narodnim masama, koje su u svijesti imali svježiu viziju islamskog uređenja svijeta, strane ideje i ideologije preko noći se „islamiziraju“. Pogubnost tog procesa danas se najbolje osjeća u arapskom svijetu.

U ovu svojevrsnu historijsku stupicu, zapala je i muslimanska inteligencija. Ulema ne shvata kako u današnjem globalnom svijetu više nije „normalno“ vjerovati u Boga i u stvarnost izvan ovozemaljskog života. Kako se Kur'an precizno obraća „onima koji promišljaju“, taj poziv treba biti shvaćen kao naredba da u potpunosti koristimo svoje mentalne sposobnosti. Muslimani imaju obavezu da prošire i razviju intelektualne osnove svoga vjerovanja. Oni ne mogu imati nikakvog opravdanja u slijepom, nerazumnom slijeđenju i emocionalnom ushićenju kao zamjeni za pitanja našeg vremena.²⁸

Spomenutu intelektualnu inertnost Eaton najviše primjećuje u interpretaciji Kur'ana. Pokušaji modernih tumačenja izgledaju nezrelo i naivno ako se usporede sa temeljitim srednjovjekovnim studijama o Kur'anu, odnosno klasičnim tefsirima. Moderni tefsiri predstavljaju tek slabašne osvrte na poruku Svetoga Teksta koji obiluju površnošću i sentimentalnošću. U iskrenost njihovih autora ne treba sumnjati, ali, također, treba znati kako iskrenost i dobra namjera ne jamče efektivnu komunikaciju, a to je ono što danas muslimanima najviše treba. Greška većine savremenih muslimanskih pisaca jeste u tome što sebe i svoje probleme izražavaju uistinu „stranim“ ili neprikladnim idiomom. Sve to odražava neobičnu situaciju islama u postkolonijalnom vremenu i svijetu koji je u potpunosti oblikovan okcidentalnim vrijednostima, kao i ideologijama koje su nastale u području zvanom Dar al-Harb („Kuća sukoba“, odnosno svijet koji se nalazi izvan granica Vjere).²⁹

S druge strane, ako prihvatamo iskrenost multikulturalne ideje globalnog projekta, shvatanje islama zahtijeva posebnu vrsu empatije, odnosno promjenu perspektive kada se radi o kršćanima, ali i onima čiji je um oblikovan „modernom“ edukacijom uključujući savremene muslimane. Ako želi razumjeti islam, kršćanin se mora oduprijeti iskušenju da

27 Isto, str. 197.

28 Islam and the Destiny... str. 15.

29 Isto, str. 16.

poredi Muhammeda, a.s., sa Isusom, jer su njih dvojica imali potpuno različite uloge u svojim misijama. Također, sekularisti su pozvani da osjete – barem hipotetički – miris svetoga i ljudski život shvate kao potpuno Božije određenje. Savremeni um traga za uzorcima kako bi objasnio određene fenomene. Međutim, otkrivajući kako nešto postoji, on previda pitanje zašto to nešto postoji. S druge strane, tradicionalni musliman vjeruje da su osobe, stvari, događaji takvi kakvi jesu jer ih je Bog doveo u stanje egzistencije, odnosno izveo u svjetlost postojanja iz skritosti Svojih riznica. “I zaista On može, kada nešto hoće, samo za to rekne: “Budi!” – i ono bude” (Kur’an 36:82). Ono što mi vidimo kao uzročni niz događaja nadaje se kao matrica koja je već upotpunjena u Božijem umu.

Kršćani su često zbunjeni kada saznaju kako je pravo, a ne teologija, primarna znanost u islamu. Alim ili vjerski učenjak prvenstveno je islamski pravnik koji kazuje ljudima šta i kako da rade, a ne kako da vjeruju. Musliman nema problema kada se radi o vjerovanju. Njegova osnovna briga jeste šta da radi i kako da se ponaša u skladu sa Riječju Božijom u svim životnim okolnostima, te kako da se bez spoticanja kreće stazom koja vodi u Raj.

Paradoksalno je opet da su u XII stoljeću “zatvorene kapije idžtihada”, barem kada je u pitanju sunitiska pravna škola. Zanimljivo je kako Eaton smatra da je odluka o ukidanju idžtihada ustvari posljedica političkih pritisaka na učenjake. Historija bilježi kako su veliki imami često bili protjerivani i zatvarani od strane sultana kojima nije odgovaralo njihovo učenje. Najbolji primjeri za to su imami Ebu Hanifa, Malik i Ibn Hanbel.

OPORUKA NADE

Osim briljantnih opservacija o modernom svijetu, historiji i muslimanima, Eatona karakterizira nepokebljiva vjera u Božiju milost i nada u vječni smiraj s one strane neba. On je uvijek apelovao na povratak sebi stvarnome, odnosno najskritijoj i najvećoj istini u čovjeku. *Gdjegod da se nađe i ma koliko daleko da zaluta, ljudska duša je na svom tek u Raju. Svako drugo mjesto predstavlja izgnanstvo... islam ne prihvata da ijedan grijeh ili posrtaj zauvijek odredi najdublju esenciju ljudskog bića... Ni najotrovnija tekućina ne može uništiti Božanski trag u čovjeku.*³⁰

Umjesto velikih riječi, na kraju ćemo navesti jedan citat uvjereni kako Eaton, kralj u malom ovozemnom dvorcu, odnosno sluga u svemiru, zasigurno uživa u svome nebeskom zavičaju. *Kada čovjek posvjedoči vjeru, što je prvi stub islama, on se posvećuje svojoj krajnjoj esenciji, ostavlja sve iluzije po strani i priznaje istinu koju su pronosili poslanici. Kada klanja namaz, što je drugi stub islama, bilo gdje da se nalazi, u pustinji ili zapadnoj metropoli, on se smješta u srijedu svih mogućih svjetova, jer je Bog obećao da će on biti sa čovjekom kada god ga on spomene. A mjesto gdje je Bog svakako je centralno u bilo kojoj dimenziji.*

Kada daje zekat siromašnim i pokazuje pažnju prema drugima, što je treći stub vjere, čovjek priznaje prava drugih ljudi koji su bliski Bogu kao i on. Kada posti, što je četvrti stub vjere, čovjek se odvaja od lokalnosti u kojoj je privremeno nastanjen, i na taj se način najbolje priprema za vječni dom.

Kada kao hadžija stoji ispred Kabe, što je peti stub vjere, čovjekova orijentacija je upotpunjena i aktuelizirana. Obučen u dva bijela ćefina, on se odriče svih ostalih atributa sa kojima se identificirao u ovom svijetu poput rase, nacionalnosti i položaja. On više nije određeni čovjek iz određenog mjesta, već jednostavno samo jedan hadžija, hodočasnik.

*Ispod njegovih bosih nogu, poput biserja, nalazi se bijeli mermer ovog amfiteatra koji je u centru svijeta. Iako mu je naređeno da spusti pogled kada klanja na nekom drugom mjestu, sada ga može podignuti i gledati Kabu koja je zemljana sjena Pola ili Ose oko koje kruže zvjezdane nebesa. Iako mu se raj možda još uvijek doima dalekim, on je već došao svome domu.*³¹

30 Isto, str. 237.

31 Isto, str. 242.